

מה נשתנה, עבדים היינו

ש: מהי המצוה העיקרית בליל הסדר?

ת: "והגדת לבנך".

ש: את מה אומרים? מה מספרים לבנים?

ת: את סיפור יציאת מצרים.

מעוררים את הילדים לשאלות על-ידי מעשים שונים מהרגיל. את השאלות אנחנו כבר יודעות מאז ששיננו לנו אותן בגיל הגן. כעת נבדוק את המשמעות של 4 הקושיות.

מה נשתנה

לוח:

מצה-	מטבילין 2 פעמים-
מרור-	מסובין-

ש: מה מסמלת המצה?

ת: לחם עוני.

ת. אפשרית נוספת: על שום שלא הספיק בצקם של ישראל להחמיץ כשיצאו בחיפזון ממצרים. נערוך הפרדה בין המושגים הידועים לנו: משה רבנו הודיע לעם ישראל לצאת מיד, והן שמעו לו ולא חיכו שהבצק יתפח, ולכן אכלו אז מצות. ומהי המשמעות של "לחם עוני"?

נדמיין לעצמנו את אותו עני, לא מהדור שלנו אלא לפני כמה מאות שנים, כל היום חיפש עבודה כדי להרוויח כמה פרוטות, ובסוף היום יש לו בידו מעט כסף, והוא ממהר לקנות קצת קמח. עדיין אין לו אוכל, הוא רעב – מהבוקר לא טעם כלום. הוא מערב את הקמח שבידו עם קצת מים. האם יש לו גם ביצים ומרגרינה וחומרי התפחה? סביר שלא. וכשהוא מכניס את התערובת של קמח ומים אל התנור, ואם אין לו תנור – מניח מעל הגחלים, האם יחכה עד שהמאפה יהיה מוכן די הצורך, או שברגע שהדבר הזה כבר אכיל, מיד יוציא אותו מהאש ויאכל?

ת: יאכל מיד.

לכן המצה נקראת "לחם עוני", כי זה הלחם שאכלו העניים – קמח ומים ואפוי מעט.

לוח: ליד "מצה" בטבלה נשלים: "לחם עוני". -השלמה בשכפול-

ש: מדוע נקרא המרור כך?

ת: לזכר המרירות של השעבוד.

לוח: ליד "מרור" נשלים "שעבוד". -השלמה בשכפול-

ש: ומהי הכותרת המתאימה?

לוח: נשלים בכותרת העמודה הראשונה: "עוני ועבדות".

נעבור לקושיה השלישית: מטבילין 2 פעמים. למה הכוונה? אנחנו מכירות את המטבילים – ירקות חתוכים יפה או סלט מעניין, שלצידו קערית קטנה עם מטבל, שאותו שופכים על הירקות או שטובלים אותן בתוכו.

ש: מתי מתאים לאכול מטבל – בארוחת ערב חפוזה של ערב פסח?

ת: לא.

ש: מתי כן?

ת: בשבת, בחתונה, בשבע ברכות, בסעודת מצוה.

ובכן, ההטבלה היא, בעצם, מה שמכנים חז"ל: מנהג מלכים.

לוח: ליד "מטבילין 2 פעמים" נשלים: "מנהג מלכים". –השלמה בשכפול-

ש: ומה זה "מסובין"? מתי נשב כך? (הדגמה: המורה יושבת על כסאה מול התלמידות בנינוחות, רגל על

רגל וראש נטוי מעט אחורה)

ת: בחופש, בשבת.

נכון, ובלשון חז"ל זה נקרא "דרך חירות".

לוח: ליד "מסובין" נשלים: "דרך חירות". –השלמה בשכפול-

ש: ומה הכותרת המתאימה?

לוח: נשלים בכותרת העמודה השניה: "מלכות וחירות".

עכשיו נראה, שכל מה שידעתן כל כך יפה לענות – זה לא בדיוק מה שחשבנו.

ש: נראה את המצה. נכון שהיא כמו לחם של עניים, אבל – על מה נקפיד בליל הסדר? איך תראה המצה

שלנו?

ת: שלימה.

ש: והעני ההוא, שבקושי יש לו בסוף היום מצה עלובה, אם המצה שלו תשבר – הוא לא יאכל אותה?

ת: מה פתאום? ודאי שהוא יאכל אותה, כי זה מה שיש לו.

ש: האם בארוחת ערב יוצא לכן לאכול לחם פרוס?

ת: כן.

ש: ראיתן פעם שמגישים בחתונה לחם פרוס?

ת: לא.

למה? כי לחם שלם הוא יותר מכובד. אם כן, המצה שלנו, שהיא לחם עוני, קשורה גם לעמודה של

"מלכות וחירות".

ש: כעת נפנה למרור. הוא מסמל את מרירות השעבוד. אבל – מה הוא המרור, בעצם?

ת: חסה.

ש: המרור הוא ירק. האם העני שהזכרנו קודם יקפיד לכלול בסעודתו גם ירק? בלי ירקות הוא לא יתיישב

לאכול?

ת: לא.

אם, כן, גם המרור, אף שהוא מסמל את השעבוד והמרירות, בכל זאת הוא עצמו, כיון שהוא ירק, שייך גם

לעמודה של "מלכות וחירות".

ש: כעת נראה את "מטבילין 2 פעמים". מה מטבילים בפעם הראשונה?

ת: כרפס במי מלח.

ש: מהו כרפס?

ת: תפוח אדמה.

בפעם הראשונה מטבילים ירק במי מלח, וזה מתאים למה שהסברנו על הטבלה שהיא מנהג מלכים. שמנה לב, שאת המטבילים אוכלים בתחילת הסעודה כדי "לעורר התאבון", ואחר כך מגישים את המנה העיקרית הכבדה. אז ההטבלה הראשונה מתאימה לנו בהחלט לכלל של מנהג מלכים.

ש: אבל מה מטבילים בפעם השנייה?

ת: מרור בחרוסת.

ש: לזכר מה החרוסת?

ת: לזכר הטיט.

ש: המרור מסמל את השעבוד, החרוסת היא זכר לטיט, ולפי זה לאן שייכת ההטבלה השנייה? לאיזו עבודה?

ת: לעבודה הראשונה של "עוני ועבדות".

ש: ומסובין – נכון שזוהי דרך חירות, אבל מה אוכלים כשיושבים מסובין?

ת: מצה, מרור במצה.

כשאוכלים את לחם העוני ואת המרור שמזכיר את השעבוד – דווקא אז מסובין. שוב קבלנו ערבוב של 2 העמודות – כל קושיה כוללת בתוכה גם עוני ועבדות וגם מלכות וחירות
ש: אגב, יש משהו שעושים בליל הסדר והוא לא מעורר שאלה. מהו?

ת: 4 כוסות.

ש: ומהי הסיבה?

ת: כנגד 4 לשונות של גאולה: והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי.

-השלמה בשכפול: 4 כוסות לא מעוררות שאלה כי הן כנגד 4 לשונות של גאולה-

ומהי התשובה לקושיות? נקרא בהגדה: "עבדים היינו לפרעה במצרים. ויוציאנו ה' אלוקינו משם..."

ש: מהי התשובה?

ת: שבאותו לילה היו גם עוני והעבדות וגם מלכות וחירות.

ש: ומתי התרחש השינוי? באיזה רגע של הלילה?

ת: בחצות – אז היתה מכת בכורות וה' פסח על בתי היהודים.

נשלים בשכפול: "עבדים היינו" – עד חצות הלילה, "ויוציאנו ה' אלוקינו משם" – לאחר חצות הלילה.

ומדוע מזכירים את פרעה ואת מצרים? פרעה – מלך קשה. -השלמה בשכפול-

ש: מדוע פרעה היה מלך קשה?

ת: כי דרש מהיהודים לעבוד בצורה לא הגיונית, בתחילה פיתה אותם בכסף ועודד אותם לבנות הרבה, ואחר כך דרש מכל אחד לעמוד במכסה של עצמו, ובהמשך גם לא נתן להם תבן ללבנים. וגם העביד נשים בעבודות גברים ולהיפך.

ומצרים – ארץ קשה. -השלמה בשכפול-

ש: איך נקראת מצרים בהרבה מקומות בתפילה?

ת: בית עבדים.

ומדוע? כי המצרים היו מכשפים, החרטומים שלהם השתמשו בכוחות הטומאה. הם העמידו פסלים בדמות כלבים בגבולות מצרים, וכשעבד ניסה לברוח ולחצות את הגבול, הפסלים עצרו אותו ולא אפשרו לו לברוח.

אנחנו, ברוך ה', לא מכירות את המושג של עבד, אבל במשך אלפי שנים היו העבדים עניין נפוץ ומקובל. עד לפני 150 שנה עוד היו עבדים באמריקה, ורק לאחר מלחמה ממושכת בין ארצות הצפון לדרום בטלה העבדות שם. אך בארצות אחרות היא נמשכת, ויש גם היום עבדים באפריקה ובכל מיני מקומות באסיה. יש גם הרבה ילדים עבדים.

בכל העולם היה היחס אל העבדים איום ונורא. האדון יכול היה להרעיב את העבד שלו, להכות אותו, לענות אותו, להעביד אותו בפרך, להרוג אותו, לנתק אותו מבני משפחתו ולמכור אותו לאדון אחר – ולא היה צריך לתת דין וחשבון לאף אחד. עבד היה במצב יותר נחות מאשר בעל חיים, הוא היה כמו חפץ, שהאדון עושה בו מה שהוא רוצה.

ש: אתן זוכרות מה למדנו לפני פורים? כשהמן בקש מהמלך אחשורוש להשמיד את היהודים, הוא חשש בתחילה שהמלך יכעס עליו שהוא רוצה להרגו לו עם שלם, והשתמש במילה אחרת. מהי?

ת: לאבדם.

ש: ומה המשמעות של המילה "לאבדם"?

ת: או להרוג או למכור לעבדים.

כי זו היתה כמעט אותה משמעות, להיות עבד היה כמעט כמו למות, ואצל אדונים מסוימים היה יותר טוב למות מאשר להשאר עבדים שלהם... העם היחיד בעולם שידע איך להתייחס לעבדים היה עם ישראל. בתורה כתובות לנו הוראות ברורות איך להתייחס לעבד כנעני, ודאי וודאי לעבד שהוא יהודי.

אבל לכל עבד, בכל מקום בעולם, היתה תמיד תקוה קלושה, שיום אחד הוא יצליח לברוח. אם הוא יברח לארץ אחרת, הוא כבר לא יהיה עבד, וכך יינצל מהחיים הקשים שנועדו לו. היו פה ושם אדונים שניסו למנוע מהעבדים שלהם להיות בני חורין, וצרכו על גופם במקום בולט, למשל: על המצח, סימן היכר בולט, שבכל מקום שהם יגיעו יזהו מיד שהם עבדים ויחזירו אותם לאדון שלהם, אבל ברוב המקומות וברוב הזמנים ידעו העבדים, שזו התקוה שלהם.

אולם במצרים לא היתה לעבדים גם כזו תקוה. מצרים היתה בית עבדים, ושום עבד לא יכול היה לברוח ממנה. והנה, עם שלם של עבדים יוצא באמצע היום ממצרים! תחשובנה איזה רושם זה עשה על העמים שמסביב, וזה עוד לפני המכות והניסים בים סוף ובהר סיני.

ונראה מה כתוב לנו בהגדה: "ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים, הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים" – היינו כולנו שפחות נרצעות במצרים, והבנים היו עבדים אומללים...

ש: ומהן המטרות של יציאת מצרים? לשם מה ה' הוציא אותנו משם?

ת: 1- כדי לקבל את התורה, 2- כדי שעם ישראל יהפוך להיות עמו הנבחר של ה' ויקבל את ארץ ישראל, 3- כדי לפרסם את הניסים שה' עושה.

והנה, גם כשכל המטרות מתמלאות: "ואפילו כולנו חכמים" – מכירים בהשגחתו הניסית של הקב"ה, "כולנו נבונים" – יודעים את מעלת עם ישראל, "כולנו יודעים את התורה" – לומדים את התורה, בכל זאת "מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים, וכל המרבה... הרי זה משובח". –השלמה בשכפול-

ומיד אחר כך מופיע הקטע על אותם חכמים שישבו בבני ברק ודברו בענייני יציאת מצרים עד אור הבוקר.

מראה לוח:

מה נשתנה

מלכות וחירות	עוני ועבדות
מטבילין 2 פעמים- מנהג מלכים	מצה- לחם עוני
מסובין- דרך חירות	מרור- מרירות השעבוד

"ואפילו כולנו חכמים" – מכירים בהשגחתו הניסית של הקב"ה,
"כולנו נבונים" – יודעים את מעלת עם ישראל,
"כולנו יודעים את התורה" – לומדים את התורה,
בכל זאת: "מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים".